

ВПЛИВ ПРИНЦИПІВ ФУТУРОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ НА МІСТОБУДІВНЕ ПЛАНУВАННЯ ХХ-ХХІ СТ.

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В статті розглянута еволюція футурологічних концепцій і виявлений їх вплив на сучасну містобудівну практику. Стаття присвячена розгляду питання впливу принципів футурологічних концепцій розвитку міст ХХ-ХХІ ст. на сучасне містобудівне планування. Дослідження актуально для практики містобудівного планування, а також формування методологічної бази викладання дисципліни «Історія і теорія містобудування».

Ключові слова:

Футурологічні концепції, територіально-просторовий розвиток, містобудівне планування, еволюція.

Abstract

The purpose of the article is to consider the evolution of futurological concepts and identify their impact on modern urban planning practice. The article is devoted to the question of the influence of the principles of futurological concepts of urban development of the XX-XXI centuries. on modern urban planning. The research is relevant for the practice of urban planning, as well as the formation of the methodological basis for teaching the discipline "History and Theory of Urban Planning".

Keywords: Futurological concepts, territorial and spatial development, urban planning, evolution.

Вступ

Футурологія - прогнозування майбутнього. Футурологічні концепції (далі ФК) - комплекс поглядів, спрямованих на прогнозування, проектування образу майбутнього. До ФК можна віднести і пошуки альтернативного розвитку, і утопічні концепції «ідеальних міст». Містобудівне проектування передбачає вибір методів проектування, якому передують аналіз реалізованого досвіду проектування і містобудівна теорія, важливими складовими якої є практикоспрямовані дослідження і футурологічні концепції, пов'язані з проектуванням майбутнього при різних умовах розвитку міста. Дослідження ФК є актуальним в рамках вдосконалення прийомів і методів містобудівної практики.

В даний час у вітчизняній практиці містобудівного планування невирішеною проблемою є відсутність на муніципальному рівні стратегічних документів територіального планування. Так як стратегічне планування пов'язане з довгостроковими прогнозами, важливо розглянути ФК як основу створення документа довгострокового стратегічного планування просторового розвитку муніципального освіти [1].

Містобудівна діяльність в сфері планування міського розвитку вимагає постійної актуалізації та вдосконалення методів, які переймаються з містобудівної теорії і практики. Тому розгляд ФК на предмет виявлення актуальних принципів проектування є важливим аспектом в доповненні містобудівної теорії.

Мета статті - розглянути еволюцію футурологічних концепцій і виявити їх вплив на сучасну містобудівну практику.

Основна частина

Звертаючись до історії містобудування, важливо розглянути період інтенсивного зростання міст і темпи урбанізації. Цей процес отримав початок в ХІХ столітті з розвитком техніки, зростанням промисловості. За ХІХ століття кількість міст з населенням більше 100 000 в Західній Європі збільшилася з 19 до 149. Безумовно, роботи, присвячені баченню майбутнього міста, мають довгу історію починаючи з античності (Платон «Держава» 360 м до н.е.). У ХVІ-ХVІІ ст. поширення отримали соціалістичні уявлення про кращому міському пристрої Т. Мора («Утопія»), Т. Кампанелли («Місто Сонця»). З ХVІІІ до середини ХІХ - час пошуків ідеального суспільства, які можна побачити в роботах Р. Оуена, Ш. Фур'є та ін. авторів. Але інтенсивна урбанізація ХІХ століття викликала бум містобудівних концепцій, присвячених пошукам планувальної організації міста.

Початок ХХ в. характеризуються підвищенням інтересу до містобудівним проблемам, причина яких була викликана механізацією сільського господарства і зростанням промисловості, збільшення частки міського населення, яка почалася в середині ХІХ століття. Перша третина ХХ століття - це період пошуку альтернатив міського розвитку. Складність планування і організації комплексного розвитку пояснюється відсутністю єдиного власника міських земель в європейських містах, ця ситуація створює підґрунтя для появи і розвитку децентричної концепції: міста-саду Е. Говарда, органічної концепції Е. Сааринена. Однак в 1930-і в свої права вступає модернізм, спростовуючи історично сформоване європейське місто, наполягаючи на вільному плануванні, забезпеченні санітарних умов, створенні «Машини для житла», застосовує принцип функціонального зонування для планування просторової організації міста, історична еволюція міста відкинута. Модернізм змінюється постмодернізмом, який, в свою чергу, в останній третині ХХ століття перетікає в нелінійну архітектуру, синергетичні концепції, які оперують поняттями порядку і хаосу.

Для оцінки впливу футурологічних концепцій на містобудівну практику, їх принципів і прийомів, актуальних для реконструкції та будівництва сучасних міст, важливо розглянути другу половину ХІХ століття як початок процесу змін, коли в містах з'являються вже сучасні нам проблеми. Цей вік пройшов під прапором промислової революції - розвитком машинного виробництва, в результаті механізації сільського господарства зросла частка міського населення за рахунок відтоку селянства із сільської місцевості. Виникла унікальна містобудівна ситуація - центральні частини старих міст представляли собою центр, що сформувався в середньовіччя, оточений містом, сформованим в сімнадцятих-вісімнадцятих століттях будівництвом об'єктів промисловості, житла для городян середнього достатку і робочих. Саме в цей період великі міста з хаотичною плануванням і слабким благоустроєм, що не забезпечує рівне задоволення потреб жителів, стикаються з проблемами:

- погіршення екологічної ситуації в результаті забруднення навколишнього середовища промисловими відходами;
- соціального поділу міського простору на багаті і бідні райони;
- поширення інфекційних захворювань в районах проживання простих робітників і бідняків.

Починається реконструкція великих міст, яка торкнулася Лондона, Парижа, Відня, Гамбурга та ін. міст. Однак така реконструкція вимагала вироблених правил містобудування та забудови, що не могло відбуватися без осмислення образу міста і визначення завдань майбутнього міського розвитку. Набули широкого поширення дезурбаністичні теорії, що передбачали поліцентричний і лінійний розвиток міст. До цієї групи належать теорія міст-садів Е. Говарда, теорія розчленованого міста Е. Сааринена шляхом створення мережі напівавтономних районів, пов'язаних між собою транспортом і розділених зеленню. Трохи по-іншому було вирішено питання суміщення житла і природи у Райта, який бачив майбутнє міст в рівновіддалених багатоповерхових будинках, розташованих в лоні природи (концепція «Міста широкого простору»). У 1930-ті в СРСР, коли було піднято питання про соціалістичні розселення, важливо відзначити теорію «нового розселення» М. Охитовіча, М. Гінзбурга, М. Барщ [2]. В рамках цієї концепції місто представляло собою лінійну структуру, сформовану уздовж транспортних магістралей.

Можна відзначити, що в цих проектах розглядаються принципи сталого розвитку, як гармонійного розвитку міста зі зменшенням шкоди, що завдається навколишньому середовищу, а також міста, як системи, що змінюються в залежності від потреб людини. Здійснюється поступовий перехід до розгляду міста як складної системи, що самоорганізується. ФК цього періоду спираються на прогнози розвитку науки і техніки, збільшення вільного часу, автоматизації виробництва, переходу до духовного споживання і зростання населення міст. В силу множинності факторів і складності прогнозу еволюції рушійних сил міського розвитку виникає проблема неможливості точного прогнозу розвитку міста.

Тому в 1970-е з виходом роботи «Синергія» Г. Хакена в 1976 році місто стало можливим розглядати як складну систему, що самоорганізується. В основу організації міського планування лягає поняття хаосу і порядок, поєднання сформованих прийомів містобудівної практики, обов'язковою умовою прогнозу розвитку складної системи стає вивчення і аналіз її еволюції, чинників, які впливають на розвитку, а також їх можливі кількісні, якісні зміни і взаємовідношення [8].

Розгляд міста як складної системи, що саморозвивається вже передбачалося в ФК 1960-70-х, тому важливо звернути увагу на них при реконструкції існуючих і проектуванні нових міст.

Відповідно дослідженням Медведевої Ю.Д. [9] сьогоденні ФК спираються на глобальні прогнози і пов'язані з дослідженнями міського розвитку за такими напрямками і являють собою комплекс прийомів для вирішення відповідних глобальних проблем і тенденцій розвитку:

- екологічні проекти (Масдар, Gwanggyo Power Center, плаваюче місто Шамізу);
- технологічні проекти, спрямовані на роботу з великими даними (Сонгдо, PlanIT);
- глобальні міста, як елемент світової економіки (Лондон, Нью-Йорк – міста як елементи світової економічної системи).

ФК ХХ-ХХІ ст. перегукуються з проблемами сучасних міст, пов'язаних з наслідками глобалізації, науково-технічної революції. Таким чином, ФК і практика містобудівного планування даного періоду формують необхідність гнучкості і стійкості просторового розвитку, можливі ризики виникнення екологічних проблем та розгляд функціонування міста в мережі світових міст.

Принципи ФК, актуальні для реконструкції та проектування міст.

Резюмуючи дослідження, можна вивести наступні принципи ФК, які надають вплив на сучасне містобудівне планування:

1. Принцип структурно -просторової організації міста:

- Поліцентричний розвиток (підходить для великих міст, коли історичний центр не справляється з функцією ядра, створюючи загрозу нерівномірного розвитку, транспортних проблем, баланс розвитку міської тканини необхідно вибудовувати через розосередження функціональних ядер, при забезпеченні ефективної транспортної комунікації між новими утвореннями);

- Моноцентричність (актуально для невеликих міст, коли функціонування одного функціонального ядра не створює проблем функціонування елементів систем);

- Лінійне місто (підходить для реконструкції та планування міст з складним рельєфом, формування мережі розселення, проте істотним недоліком є нерівномірний розвиток міста і нерівномірний доступ до об'єктів).

2. Принцип формування єдиної системи розселення, розглянутий в рамках НЕРА, екуменополіс, концепції нового розселення Охитовіча, теорії центральних місць В. Кристаллера, є актуальним в рамках інтенсивного зростання міст, збільшення їх кількості, планування системи розселення на рівні країни та її суб'єктів, вирішені проблем нерівномірного розвитку території. Слід зазначити, що для вітчизняної теорії характерні пошуки в рамках лінійної системи розселення [10].

3. Принцип архітектурної організації забудови:

- мінливі структури (метаболичні проекти, що передбачають мінливі простори, що залежать від потреб);

- просторові структури (формування підвісних міст, міст-мостів) актуально в цілях економії земної поверхні, а також на територіях зі складним рельєфом (ущелини, гориста місцевість і т.д.);

- мобільні структури (тепер місце розташування міста залежить від жителів) актуально для створення тимчасових міст, які формуються для вирішення конкретних містобудівних завдань («Людина, що крокує місто» Аркігрем) [11].

4. Принцип сталого розвитку. З розвитком міст і посиленням їх ролі на світовій економічній арені, зростанням впливу на навколишнє середовище важливо звернути увагу на стійкі моделі міст. При роботі з такою складною багатофакторною в своєму розвитку системою як місто важливо розглядати різні сценарії майбутнього, приділяючи увагу стратегічним планам для визначення точок біфуркації, тобто точок, коли можливі кілька сценаріїв розвитку, в рамках опрацювання сценаріїв еволюції складної системи міста актуальні методи синергії [12].

Висновок

Таким чином, еволюцію ФК за період з кінця ХІХ до початку ХХІ століття можна розділити на наступні часові періоди: 1 період - до 1933, до модернізму. Поширення ідей Е. Говарда, Е. Сааринена і т.д. Планування міста як вирішення соціальних, економічних, політичних проблем;

2 період - 1933-1960-х., Період модернізму. Місто-машина для житла, застосування функціонального підходу до планування міста, поширення універсальних методів проектування;

3 період - постмодернізм характеризується переходом до історизму, зверненням до еволюції міста, її історії, місто як складна система, в своєму розвитку представляє поєднання і порядку, і хаосу комп'ютерного моделювання, місто стало розглядатися як складна самоорганізована система, розвиток якої складно визначити через наявність багатьох елементів, розвиток яких залежить від багатьох дію-

чих сил, що впливають на еволюцію міста (можливість комп'ютерного моделювання розглянута Дж. Форрестером). Майбутнє багатоваріантно, в рамках прогнозування доцільно користуватися стратегічними прийомами, розглядаючи різні сценарії, спираючись на історичний аналіз [15, 16].

Виявлені принципи ФК застосовні і актуальні в рамках сучасного містобудівного розвитку, підготовки та затвердження документів територіального і стратегічного планування муніципальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухорольський П. М.. Основні етапи розвитку футурології та її завдання в умовах сучасного світу / П. М. Сухорольський, І. Ю. Сухорольська // Грані . - 2018. - Т. 21, № 3.- С. 116–123.
2. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем моногр. / М. М. Габрель; ІРД НАНУ. - К.: А.С.С. 2004. -400 с.
3. Дідик В. В. Планування міст: навч. посіб. / В. В. Дідик, А. П. Павлів. - Львів : «Львівська політехніка», 2003.-412 с.
4. Кривов'язюк І. В. Комплексний підхід до вдосконалення системи управління містобудуванням / І. В. Кривов'язюк, Т. В. Балик /І Регіональна економіка. - 2008.-№ 1.-С. 42-49.
5. Нудельман В. І. Проблеми єдиної методики прогнозування розвитку міст / В. І. Нудельман // Містобудування та територіальне планування.-2003.- № 16.-С. 145-154.
6. Панухник О. В. Шляхи удосконалення управлінської діяльності у сфері містобудування на рівні адміністративного району / О. В. Панухник // Формування ринкових відносин в Україні. - 2006. -Вип. 3 (58). - С. 116-121.
7. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17. 02. 2011 р. № 3038-VI І Відомості Верховної Ради України.-201.-№ 34.-С. 343.
8. Про затвердження Порядку розроблення містобудівної документації : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16. 11. 2011 р. № 290 // Офіційний вісник України. - 201.-№ 100. — С. 3681.
9. Рибак О. Регулювання розвитку містобудівного комплексу: економіко-правовий аспект / О. Рибак // Економіка.-2012.-№ 1 (115). — С. 88-92.
10. Управління розвитком міста : навч. посіб. / за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. -К.: Вид-во НАДУ. 2006.-352 с
11. Bell, W. (2009). Foundations of futures studies: Human science for a new era. History, purposes, and knowledge. (Vol. 1). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
12. Bell, W. (2009). Foundations of futures studies: Human science for a new era. Values, objectivity, and the good society. (Vol. 2). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
13. Dator, J. (2011). Futures Studies. Leadership in Science and Technology, 1, 32-40. Retrieved from: <http://www.futures.hawaii.edu/publications/futures-studies/DatorFuturesStudies.pdf>
14. Gidley, J. (2017). The Future: A very short introduction. Oxford: Oxford University Press.
15. Slaughter, R. A., Inayatullah, S., & Ramos, J. (Eds.). (2005). Knowledge base of futures studies. (CD-ROM). Indooroopilly, Qld.: Foresight International.
16. Son, H. (2015). The history of Western futures studies: An exploration of the intellectual traditions and three-phase periodization. Futures, 66, 120-137.

Олійник Олександр Анатолійович — студент групи БМ-19мі, Факультет будівництва, теплоенергетики та газопостачання, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Olijnik_oa@ukr.net

Лялюк Олена Георгіївна – к. т. н., доцент кафедри будівництва міського господарства та архітектури Вінницького національного технічного університету, e-mail: Lyalyuk74@gmail.com

Олійник Олександр — student of BM-19mi, Faculty for Civil Engineering, Thermal Power Engineering and Gas Supply, Vinnytsya national technical university, Vinnytsya city, Olijnik_oa@ukr.net

Lyalyuk Elena - Ph. D., assistant professor of construction of urban economy and architecture Vinnitsa National Technical University, e-mail: Lyalyuk74@gmail.com